

ОЦІНКА ЛЮДСЬКОГО ФАКТОРУ ПРИ ПРИЙНЯТТІ РІШЕННЯ КОМАНДИРОМ У БОЮ

У статті розглянуто проблеми, пов'язані з оцінкою людського фактору при прийнятті рішень командиром військового підрозділу під час бойових дій. Розглядаються моделі вирішення даної проблеми.

Ключові слова: прийняття рішення, людський фактор, бойові дії.

В статье рассмотрены проблемы, связанные с оценкой человеческого фактора при принятии решений командиром военного подразделения во время боевых действий. Рассматриваются модели решения данной проблемы.

Ключевые слова: принятие решения, человеческий фактор, боевые действия.

In the article the problems connected with an assessment of a human factor at decision-making by the commander of military division during operations are considered. Models of the solution of this problem are considered.

Keywords: decision-making, human factor, operations.

Вступ та постановка завдання. Прийняття рішень органами управління на ведення бойових дій на сучасному етапі розвитку військової науки фактично базується на технократичній концепції, згідно з якою провідну роль у досягненні перемоги відіграють можливості озброєння та військової техніки. Погоджуючись з раціональністю даного підходу, ми вважаємо, що теза «війна - явище соціальне» не в повній мірі враховується в процесі прийняття рішень на бойові дії. Іншими словами, можливості людини на цьому етапі враховуються недостатньо. Так, апіорі вважається, що підлеглі володіють необхідним потенціалом для реалізації прийнятого рішення або органи управління здатні його забезпечити. Це допущення є наслідком усереднених позитивних оцінок морально-психологічного стану особового складу угруповання. При цьому неможливо співвіднести рівень морально-психологічного стану з конкретними функціями підлеглих по реалізації управлінського рішення з урахуванням оперативної побудови угруповання військ і умов виконання ними бойових завдань.

Така ситуація призводить до того, що більшість систем підтримки прийняття рішень командирами змушене оперувати лише можливостями озброєння і техніки в просторово-часовому контексті, не враховуючи здатність особового складу реалізувати конкретний задум командира. Крім того, логіка і практика процесу прийняття рішень командирами на бойові дії такі, що ступінь реалізованості запланованих варіантів бойових дій з позицій людського фактора практично не оцінюється. Причому дана методологія прийняття рішення домінує в системі підготовки офіцерів у Збройних Силах в цілому. Для багатьох командирів єдиним потенціалом, який при грамотному тактичному рішенні здатний забезпечити виконання поставленого завдання, є кількість одиниць озброєння і техніки з певними параметрами.

На наш погляд, задум командира реалізується не тільки можливостями зброї, але і можливостями людини. Так, дослідження, проведені західними вченими, показують, що в реальних бойових діях із застосуванням звичайного озброєння лише близько 25% військовослужбовців зберігають здатність і прагнення до виконання бойового завдання [9], тобто лише ця частина особового складу підрозділу здатна в достатній мірі реалізувати бойові характеристики зброї.

В інших дослідженнях, проведених американськими фахівцями на навчаннях із застосуванням отруйних речовин, було встановлено, що через психічні розлади 20% військовослужбовців взагалі припиняють виконання бойового завдання [2]. Звичайно, це можна класифікувати як психогенні втрати, які, втім, так само як і морально-психологічний стан, не знаходять свого відображення в загальній оцінці ефективності планованих бойових дій. Крім того, якщо враховувати динаміку сучасних бойових дій, то навіть нетривалі наслідки психічних травм або стрес у військовослужбовців можуть призвести до помилок у виконанні основних функцій системи «військовослужбовець - озброєння».

Такі помилки можуть виникнути внаслідок страху, якому піддаються до 90% військовослужбовців в бою, при цьому у 45% з них відзначається нездатність контролювати обмінні функції організму [10]. Можна припустити, що і ця частина підлеглих буде недостатньо ефективно виконувати бойові завдання. До зазначеного слід додати, що ергономічні характеристики техніки та озброєння, умови ведення бою також можуть у значній мірі знижувати можливості особового складу в застосування зброї та використанні її тактико-технічних можливостей. Наприклад, тільки незадовільний морально-психологічний клімат всередині бойової машини знижує швидкість її водіння на 19%, збільшує число промахів на 40%, а час виконання бойових завдань збільшує на 35% [8].

Виконання бойового завдання в костюмі хімзахисту протягом трьох годин може призвести до зниження боєздатності особового складу на 50-80% [1]. Генерал-лейтенант армії США Ф. Б. Девідсон, описуючи бойові дії французьких і американських підрозділів у В'єтнамі, переконливо доводить важливість людського фактора у виконанні бойових завдань. При цьому автор основну увагу приділяє ролі командирів у формуванні бойового духу у підлеглих, проводячи порівняльний аналіз особистості та діяльності талановитих і бездарних командирів [7].

Особливу увагу до людського фактора у війні притаманне більшості великих полководців. Так, Наполеон вивчав населення тієї країни, на яку збирався напасти, і всіляко намагався приховувати від підлеглих сумніви в перемозі, страх невдачі, тобто все те, що могло негативно подіяти на війська [7]. А.В. Суворов бачив в турботі про солдата один з найважливіших засобів підняття морального духу військ, формування довіри до командирів і згуртування особового складу [11].

У той же час необхідно відзначити, що в сучасних війнах, навіть, високий моральний дух не є єдиною умовою успішного виконання бойових завдань. Можливості потужного сучасного озброєння, яким може керувати всього одна людина, несумісні з досить примітивною зброєю минулих епох. Тому і помилка, допущена навіть одним військовослужбовцем, може мати трагічний результат. Помилки можуть бути обумовлені не лише низьким моральним духом, але й важким морально-психологічним станом.

Наприклад, негативні наслідки для угруповання військ США в Перл-Харборі багато в чому були викликані помилкою офіцера інформаційного центру, який не надав значення інформації, що надійшла від чергової зміни радіолокаційної станції на острові Охау. Аналогічний по суті, але менш трагічний приклад відомий і в історії Великої Вітчизняної війни: офіцер штабу оперативної групи Червонопрапорного Балтійського флоту недооцінив інформацію, отриману від радіолокаційного посту, що призвело до безперешкодного прольоту 22 німецьких літаків і бомбардуванні радянських кораблів, що базувалися в Лужській губі (частина Фінського заливу Балтійського моря) [4].

Інший, більш сучасний приклад демонструє вже помилки системи радіолокаційної розвідки під час «танкерної війни» у Перській затоці, яка фактично призвела до знищення американського фрегата «Старк». Спостереження за іракським літаком «Міраж» велось з моменту зльоту засобами розвідки літака Е-3, потім радарями ескадреного міноносця «Кунц» і фрегата «Старк». Однак, через помилки операторів і вахтового офіцера рішення про захист корабля від повітряної атаки було прийнято несвоєчасно [5].

Наведені приклади, на наш погляд, досить переконливо свідчать про те, що розробка методології оцінки людського фактора при ухваленні рішення на бойові дії є важливою науковою проблемою і потребує проведення окремого дослідження. Фактично мова йде про розробку системи оцінки, що дозволяє апріорі встановлювати ступінь реалізованості прийнятого командиром рішення на бойові дії з урахуванням людського фактора.

Однак слід зазначити, що в розробці методології оцінки реалізованості прийнятих командирами рішень з урахуванням людського фактору існують певні складнощі: недостатній рівень розвитку наук, що дозволяють точно прогнозувати поведінку людини і соціальних груп; порівняно недавно розпочату всебічне вивчення функціонування людини в Збройних Силах з позицій науки та поза ідеології; а також те, що рішення даної проблеми лежить в міждисциплінарної галузі різних наук (психологія, ергономіка, математика, військова наука, менеджмент та ін.)

Тому виникають проблеми інтеграції знань і методологічних підходів до вирішення даного завдання; досі сильний стереотип про «важливі» та «неважливі» науки в теоретичному і прикладному аспектах для військової науки і військ в цілому. У цьому зв'язку гуманітарні науки, в співтоваристві військовими вченими часто сприймаються як щось «незрозуміле», а іноді й даремне; роз'єднаність наукових установ та підрозділів Міністерства оборони за різними профілями не сприяє комплексному вирішенню проблеми (інженери вивчають і вдосконалюють техніку, командири - тактику, психологи - методи роботи з людиною і т. д.) та ін.

Разом з тим аналіз сучасного стану наукових досягнень у різних галузях, а також практичних напрацювань в області інженерної, організаційної психології, психології праці, у створенні систем моделювання складних процесів реальності, дозволяє зробити висновок про те, що передумови для розробки такої методології вже існують.

1. В інженерній психології, психології праці та ергономіки розроблена методологія, що дозволяє оцінювати різні властивості системи «людина - машина», в тому числі і надійність на різних стадіях життєвого циклу техніки. Розроблені підходи можуть бути вихідною теоретичною базою для розробки системи оцінки реалізованості рішення командувача угрупованням Збройних Сил з урахуванням людського фактора.

2. В промисловості відпрацьовані й використовуються приватні методики оцінки ефективності роботи з кадрами, що дозволяють визначати внесок різних напрямків менеджменту з персоналу в загальну продуктивність праці [6]. Наприклад, оцінюється наскільки професійний відбір і навчання персоналу, підвищують ефективність функціонування виробництва. Дані методики можна успішно використовувати в інтересах Збройних сил.

3. У військах розроблені успішні і досить точні способи прогнозування поведінки окремих військовослужбовців в екстремальних умовах, засновані на комплексному аналізі психологічних і психофізіологічних параметрів особового складу. Дані методи дають можливість досить точно передбачати помилки в діях бійців, обумовлені стресовими умовами.

4. Сучасні можливості обчислювальної техніки та рівень розробленості математичного апарату дозволяють вирішувати завдання з невизначеністю і неформалізованими величинами, а також моделювати досить складні процеси реальності, в тому числі і бойові дії військових угруповань.

На наш погляд, в основу вирішення проблеми оцінки людського фактора повинні бути покладені наступні методологічні положення.

1. Угруповання військ представляє систему «людина - машина»

колективного користування, побудовану за ієрархічним принципом. Мета функціонування даної системи - реалізація задуму командира. Ефективність цього процесу безпосередньо залежить від повноти реалізації можливостей зброї, що знаходиться під управлінням людини. Надійність функціонування кожного елемента системи може

змінюватися внаслідок помилок операторів. Щодо автономною одиницею аналізу в даній системі є сукупність робочих місць, об'єднаних одним комплектом озброєння, що дозволить врахувати вплив соціально-психологічних процесів у розрахунках.

2. При прогнозуванні ступеню реалізованості прийнятого командиром рішення на бойові дії визначаються основні функції операторів, що реалізують конкретний задум на бойові дії. При цьому оцінюються складність реалізації операторських функцій, прогнозовані помилки з урахуванням оперативної побудови угруповання, різних рівнів ієрархії та виконуваного завдання. При прогнозуванні можливих помилок необхідно також враховувати структуру побудови конкретного зразка озброєння по робочих місцях, стійкість системи управління для визначення можливостей резервного контролю за виконанням завдання, що стоїть і своєчасної корекції негативних наслідків.

3. Оцінка можливостей операторів в реалізації зазначених функцій з урахуванням ціни і характеру помилок може вироблятися на основі регресійних моделей, що дозволяють враховувати вплив компенсаційних механізмів психіки людини. При цьому слід співвіднести оптимальність поєднання індивідуально-психологічних особливостей операторів з виконанням конкретних функцій у системі «військовослужбовець - озброєння». Реалізація даного положення потребуватиме створення та обслуговування баз даних на особовий склад угруповання, що містять відомості про рівень їх підготовленості, індивідуально-психологічних особливостях, отриманих в результаті професійно-психологічного відбору, експертних оцінок та ін.

4. Можливості особового складу по реалізації задуму командира піддані змінам внаслідок впливу умов ведення бойових дій. Тому прогноз майбутніх бойових дій повинен здійснюватися за показниками тривалості та екстремальності, з тим щоб врахувати закономірності зміни функціональних станів операторів у різних умовах обстановки. З прагматичної точки зору морально - психологічне забезпечення можна розглядати як комплекс заходів, що робить вплив на стійкість функціональних станів операторів і підлягає оцінці і подальшому обліку з цих позицій.

Дані положення не є вичерпними. Вони лише вказують відправні точки в розробці системи оцінки доцільності рішення на бойові дії по людському фактору і будуть уточнюватися і конкретизуватися в процесі подальшої роботи. Враховуючи цільове призначення розроблюваної системи оцінки, ми вважаємо, що прогнозована точність ступеня реалізованості рішення на бойові дії може бути цілком прийнятною.

Висновок. Розробка даної методології в кінцевому рахунку дозволить виявляти потенційно небезпечні ділянки та напрямки, де можливі помилки через вплив людського фактора. Це, в свою чергу, дозволить обґрунтовано концентрувати зусилля і визначати зміст морально-психологічного стану, виховної роботи, бойової підготовки в інтересах найбільш повної реалізації задуму командира в планованих бойових діях.

Крім того, такий підхід дасть можливість підвищити ступінь інтеграції системи управління угрупованням за рахунок розуміння механізму впливу МПС, виховної роботи та бойової підготовки на ефективність ведення бойових дій. І нарешті, прийняття даної методології повинне внести зміни в зміст підготовки офіцерів у освітніх закладах Міністерства оборони.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Бочаров Г.В. Оценка человеческого фактора при принятии решений на боевые действия / Г.В. Бочаров, Ю.С. Думиникэ, М.А. Горшков. – М., 2009. – 245с.
2. Военная психология: методология, теория, практика: Учебно-методическое пособие. В 2 ч. / Под ред. А.Г. Караяни, П.А. Корчемного. – М., 1998. – 268с.
3. Вернет Г. История Наполеона / Г. Вернет. – М.: Сварог, 1997. – 387 с.
4. Гельфенштейн Г.И. Радары вступают в бой / Г.И. Гельфенштейн / Наука и жизнь., 1991. – № 8. – С. 41- 46.

5. Доценко В.Д. Флоты в локальных конфликтах второй половины XX века / В. Д. Доценко. – М.: АСТ; СПб.: Terra Fantastica, 2001. – 268 с.
6. Джуэлл Л. Индустриально-организационная психология / Джуэлл Л. – СПб.: Питер, 2003. – 354 с.
7. Дэвидсон Ф. Б. Война во Вьетнаме. / Ф. Б. Дэвидсон. – М., Эксмо, 2002. – 342 с.
8. Караяни А. Г. Прикладная военная психология / А.Г. Караяни, И.В. Сыромятников. – СПб.: Питер, 2006. – 145 с.
9. Маклаков А. Г. Военная психология. / А. Г. Маклаков. – СПб.: Питер, 2004. – 452с.
10. Социальная и военная психология / Под ред. Н.Ф. Феденко. – М., 1990. – 124с.
11. Суворов А.В. Документы. – Т. 3. – М., 1952. – 421 с.

Рецензент: к.військ.н., доц. Васечко С.В.

